

МОДЕЛЬ ПРАКТИКО-ЗОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті розкрито теоретичну модель психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів на засадах експерієнтально-рольового підходу. Визначено мету такої підготовки, принципи й інші ключові поняття.

Ключові слова: модель, психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів, експерієнтально-рольовий підхід, особистісно-рольова компетентність, професійно-рольова компетентність, полірольова професійна спрямованість.

Система практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів може бути подана у вигляді моделі. Метод моделювання передбачає, що об'єкт вивчається не безпосередньо, а за допомогою умовного образу об'єкта дослідження, який уможливує здобуття нового знання про реальний об'єкт. Модель будується для того, щоб відобразити характеристики реального об'єкта (елементи, взаємозв'язки, структурні та функціональні властивості), суттєві для мети дослідження. Завданням моделювання у нашому дослідженні виступає увиразнення складових практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів та увиразнення функціональних зв'язків між ними.

Основні результати дослідження, присвяченого теоретико-методичним основам психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів, викладено в наших численних публікаціях [1–4]. У своїй монографії ми обґрунтували концептуальні засади створення моделі такої підготовки, яка мала б практико-зорієнтований характер [5]. Проте у ході дослідження запропонована модель удосконалювалась, у процесі її запровадження до моделі вносились корективи, тому існує необхідність розкрити її остаточний зміст і структуру у відповідній публікації.

Мета статті – створити модель практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки (далі – ПЗППП) майбутніх юристів.

За типом розроблена модель є знаковою, оскільки будується на використанні засобів схематичного зображення, та структурно-функціональною, оскільки відображає компоненти системи підготовки та функціональні зв'язки між ними. Об'єктом моделювання при цьому виступає система психолого-педагогічної підготовки, побудована у вигляді процесу її реалізації.

Теоретичною основою побудови експериментальної моделі ПЗППП майбутніх юристів виступає концепція такої підготовки, в основу якої покладено ідею інтеграції мотиваційного, пізнавального, особистісного, поведінкового компонентів психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів у виконанні професійно важливих ролей. Відповідно, психолого-педагогічна підготовка буде розглядатись як педагогічна система, яка має забезпечувати розвиток полірольової професійної компетентності.

Концептуальними положеннями реалізації дослідницької моделі виступають принципи системності, експерієнтальності, інтегративності, цільціннісної рольової ідентифікації, контекстно-рольової детермінації, індивідуально-рольової переваги, самотворчої кумуляції.

Метою і результатом ПЗППП майбутніх юристів виступає полірольова професійна компетентність (далі – ПРПК) як високий рівень компетентності майбутніх юристів у виконанні ролей, важливих для забезпечення психолого-педагогічних аспектів професійної діяльності юристів різних спеціалізацій.

Для побудови моделі ПЗППП необхідно визначити її складові.

Узагальнюючи погляди багатьох дослідників на структуру дидактичної системи, як складові моделі практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів ми визначили цілемотиваційну, змістову, процесуальну та результативну. Надамо їм коротку характеристику.

Цілемотиваційна складова в контексті розробленого нами експериментально-рольового підходу характеризує зорієнтованість психолого-педагогічної підготовки на формування психолого-педагогічної компетентності у виконанні професійних ролей юриста. Це означає, що в цілях дисциплін психолого-педагогічного циклу має відображатись не просто вивчення психологічних або педагогічних понять, а й використання психолого-педагогічних знань для особистісного і професійного саморозвитку, з метою змін у поведінці, гармонізації міжособистісних ролей та опанування ролей, важливих для реалізації психолого-педагогічних аспектів професійної діяльності юристів.

Вибір мети має знаходити відображення і в мотивації навчання. Педагоги мають заохочувати творчу, пошукову, діяльність студентів, що полягає у демонстрації її смислу і важливості, привнесенні ціннісного аспекту в професійну підготовку (набуття психолого-педагогічної компетентності) в цілому та підготовці до виконання професійних ролей, зокрема, у виробленні індивідуальних стратегій професійного розвитку, акцентуванні необхідності як індивідуальних, так і колективних форм роботи студентів.

Необхідно навчати студентів прийомів і принципів цілепокладання, тобто постановки цілей, свідомої побудови своєї діяльності для досягання поставлених цілей та перевірки якості досягнутих результатів. Цілі, які визначаються, мають бути похідними від досвіду студента, його наявної психолого-педагогічної компетентності, вони можуть змінюватися чи варіюватися залежно від індивідуально-психологічних особливостей студентів, їхніх запитів, але за будь-яких варіантів структури підготовки, її змісту, методів, форм та інших умов цілі ПЗППП мають набувати значення особистісної цінності для студентів, а їх досягнутість породжувати мотивацію до набуття нового досвіду.

Змістова складова розкриває послідовність етапів, їх зміст, завдання підготовки й умови, що забезпечують ефективність процесу ПЗППП. Реалізація змістового компонента має забезпечувати зорієнтованість психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів на практику, передбачає включення питань рольової взаємодії та рольового розвитку на всіх етапах ПЗППП і в усі психолого-педагогічні дисципліни й інші дисципліни, у яких розглянуто психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності юриста. Зміст дисциплін має забезпечувати студентам можливість набуття рольового досвіду опанування психолого-педагогічної компетентності від базової, професійної ПЗППП і до етапу апробації такої компетентності в процесі професійної практики в юридичній клініці. Практична зорієнтованість такої підготовки висуває принципово інші вимоги до змісту навчального матеріалу та форми його подачі – не від знань до вмінь, навичок, формування особистісних якостей, а від з'ясування наявного досвіду, його рефлексії в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, концептуалізації подальшого розвитку психолого-педагогічної компетентності й апробації цього досвіду в нових умовах.

Структурування змісту ПЗППП передбачає врахування таких педагогічних умов, як: етапність підготовки; узгодження її завдань із завданнями циклу експеріментального навчання; диференціація, проблематизація, індивідуалізація, діалогізація навчального процесу; провідна роль досвіду у формуванні психолого-педагогічної компетентності (далі – ППК); формування ППК у процесі рольової взаємодії; мотивування студентів до рефлексивного осмислення набутого психолого-педагогічного досвіду.

Отже, забезпечення практичної спрямованості змісту ППП передбачає проблемність, гнучкість, актуальність, варіативність навчального матеріалу.

Процесуальна складова відображає послідовність виконання завдань ПЗППП на кожному з її етапів, які реалізуються через форми, методи, прийоми навчання за допомогою визначених педагогічних умов.

Обов'язковою є відповідність обраних форм, методів і дидактичних засобів цілям і змісту навчальної діяльності. Основним критерієм якості обраних методів має бути їх результативність стосовно набуття студентами особистісного і професійного досвіду в процесі рольової взаємодії. Із цією метою нами обґрунтовано експеріментально-рольові методи як сукупність навчальних методів, спрямованих на: оволодіння знаннями, вміннями, навичками в галузі міжособистісно-рольової та професійно-рольової взаємодії; формування емоційно-ціннісного ставлення до досвіду такої взаємодії та набутих у її процесі професійно значущих якостей особистості.

Із процесуального боку ПЗППП здійснюється в умовах кредитно-модульної системи навчання, де основними формами навчання є лекція, семінарське заняття, практичне заняття, самостійна робота, індивідуально-консультативна робота тощо. Відповідно, ПЗППП студентів реалізується через ці форми. Водночас посилення практичної складової ППП передбачає запровадження тренінгів.

За традиційних умов навчання його процес розгортається в послідовності “знання – вміння – навички”. При цьому той факт, що студенти вже мають певний і різноманітний, відмінний досвід здійснення стосовно себе й інших психолого-педагогічного впливу, відповідних ціннісно-мотиваційних настанов щодо майбутньої діяльності в цьому напрямі, не завжди враховується при навчанні.

Процесуальна складова дослідницької моделі практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів на засадах експеріментально-рольового підходу передбачає запровадження тренінгів, які передують опануванню наукових базових та спеціальних психолого-педагогічних знань студентами.

Таким чином, на етапі базової психолого-педагогічної підготовки тренінг міжособистісно-рольової компетентності виступає: засобом рефлексії набутих на момент тренінгу знань, умінь, навичок міжособистісно-рольової взаємодії; засобом корекції ставлення до попереднього і набутого в процесі тренінгу досвіду; засобом входного контролю сформованості у студентів психолого-педагогічної компетентності; засобом формування поведінкового компонента базової психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів.

Тренінг міжособистісно-рольової компетентності (далі – МРК) розглядається нами як сукупність експеріментально-рольових методів, у результаті застосування яких формується здатність до управління міжособистісними ролями з метою гармонізації особистості та її відносин у групі, мотивації до поглиблення психолого-педагогічної підготовки, формування міжособистісно-рольової компетентності.

Тренінг полірольової професійної компетентності (далі – ПРПК) на етапі професійної психолого-педагогічної підготовки, так само як і тренінг базового етапу підготовки розпочинається протягом першого місяця вивчення психолого-педагогічних дисциплін професійного та практичного блоку підготовки або і ра-

ніше (залежно від варіанта елективної складової індивідуального навчального плану студента). На момент початку тренінгу ПРПК студенти вже мають не лише певний рівень базової психолого-педагогічної компетентності, а й знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації, набуті в процесі деонтологічної юридичної підготовки, а також багатьох спеціальних юридичних дисциплін. Завдання тренінгу ПРПК полягає у тому, щоб: інтегрувати набутий досвід опанування юридичного фаху шляхом моделювання і програвання ситуацій, які відображають психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності юриста; рефлексувати в процесі тренінгу ПРПК власну базову психолого-педагогічну компетентність; опанувати професійні ролі, важливі для здійснення психолого-педагогічного впливу юристами різних професійних спеціалізацій; сформуванню поведінковий компонент професійно-рольової компетентності юриста в її психолого-педагогічному аспекті; розробити навчальні стратегії корекції професійно-рольового досвіду з метою їх екстраполяції на навчальний матеріал дисципліни, якою представлена професійна психолого-педагогічна підготовка, а також з метою апробації зазначених стратегій у процесі професійної практики у юридичних клініках.

Тренінг професійно-рольової компетентності ми розглядаємо як сукупність експериментально-рольових методів, у результаті застосування яких формується здатність до управління професійно важливими ролями як складовими моделями поведінки юристів різних професійних спеціалізацій із метою формування полірольової професійної компетентності.

Отже, психолого-педагогічний досвід, набутий студентами в процесі тренінгів міжособистісно-рольової та професійно-рольової компетентностей поглиблюється надалі в умовах кредитно-модульної системи навчання, де основними формами навчання є лекції, семінари, практичні заняття з психолого-педагогічних дисциплін, реалізується у процесі вивчення юридичних дисциплін за рахунок міждисциплінарних зв'язків, описаних нами й апробується під час професійної практики в юридичних клініках.

Комплекс методів, які використовуються у ході тренінгів тощо, у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін становлять: рольові ігри, контекстно-рольові вправи, дискусії, сократівський діалог, парні й одноосібні етюди та ін. Важливо, щоб і в ході лекцій, і семінарів, і практичних занять, у процесі індивідуально-консультативної та самостійної роботи використовувалися методи, які передбачають рольову дію, дають змогу визначитись із рольовою позицією стосовно визначеної проблеми.

Рольова гра в системі ПЗППП студентів – це їх активність у процесі рольової взаємодії, спрямована на опанування рольовою компетентністю – міжособистісною (із прийнятими особистісними ролями) і професійною (із прийнятими професійно важливими ролями).

Контекстно-рольова ситуаційна вправа – навчальний метод, який містить опис проблемної ситуації, що не має однозначних рішень і потребує від того, хто її вирішує, визначення рольової позиції в певній ситуації, а також рефлексії та концептуалізації минулого досвіду рольової взаємодії. Оцінювання успішності виконання таких вправ здійснюється згідно з критеріями, які визначаються залежно від того, у яких умовах виконуються конкретні вправи – як компонент тренінгу чи як компонент практичного заняття.

Особливе місце у процесі практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки посідають методи підбивання підсумків підготовки. Дослідницький портфоліо уможливорює узагальнення особливостей психолого-педагогічної ком-

петентності студентів, а клінічний метод забезпечує її апробацію в умовах професійної практики.

Дослідницький портфоліо є колекцією документів самостійної роботи студентів, яка відображає їх навчальні досягнення на різних етапах психолого-педагогічної підготовки та рефлексію її результатів студентом, дає змогу відстежувати та коригувати набутий на кожному етапі підготовки рівень психолого-педагогічної компетентності.

До складу дослідницького портфоліо входять різні види самостійної роботи студента; його резюме-самооцінка здійсненої роботи; резюме-оцінки його роботи одногрупниками (письмові або занотовані власником портфоліо, надані під час обговорення змісту портфоліо в групі); узагальнений каталог діагностики психолого-педагогічних якостей тощо. Діагностичний портфоліо та його каталог як таблиця, що містить кількісні та скорочені якісні характеристики, сприяє формуванню дослідницьких умінь студента, вміння швидко зорієнтуватися у даних, характеризувати їх, дає студентові змогу скласти резюме щодо своєї компетентності, успішності, здійснювати моніторинг досягнень, визначати перспективи особистісного та професійного розвитку, розробляти стратегії вдосконалення міжособистісних та професійно важливих (психолого-педагогічних) ролей.

Клінічний метод навчання майбутніх юристів – спосіб взаємодії з клієнтами студентів юридичних спеціалізацій, їх викладачів з метою навчання і виховання майбутніх юристів. При цьому діяльність майбутніх юристів у суто правознавчих (юридичних) аспектах має характер навчально-професійний, а в психолого-педагогічних аспектах – професійний.

Отже, процесуальна складова системи ПЗППП майбутніх юристів містить експерієнтально-рольові методи, ефективність яких у формуванні полірольової професійної компетентності майбутніх юристів перевіряється у процесі професійної практики студентів у юридичній клініці.

Результативна складова має забезпечувати зворотний зв'язок у напрямі отримання результатів навчальної діяльності, доведення результативності системи ПЗППП на кожному з етапів такої підготовки на основі аналізу сформованості компонентів ППК та їх рівнів, розкривати показники вдосконалення досвіду того, хто навчається.

У ПЗППП майбутніх юристів результативна складова забезпечується контролью-оцінною діяльністю як викладача, так і самих студентів (самоконтроль та взаємоконтроль).

ПЗППП майбутніх юристів передбачає застосування рейтингової системи оцінювання знань студентів у ході експрес-контролю на лекціях та практичних заняттях, у процесі поточно-модульного контролю. Водночас система оцінювання має бути такою, яка б враховувала участь студентів у тренінгових заняттях й апробацію набутого досвіду в процесі клінічної юридичної практики.

Із цією метою у психолого-педагогічній підготовці майбутніх юристів здійснюється експертне оцінювання рівнів професійно-рольової та полірольової професійної компетентності, яка проводиться за результатами тренінгу і в процесі апробації зазначеної компетентності під час проходження професійної практики у юридичних клініках. Експертами виступають і одногрупники студентів, що забезпечує взаємоконтроль навчальних досягнень, сприяє розвитку в студентів рефлексії, яка полегшує цілепокладання студентів щодо навчального і професійного розвитку, концептуалізацію розвитку психолого-педагогічної компетентності у найближчому та віддаленому майбутньому.

У ході підготовки важливо формувати досвід як індивідуальної, так і групової рефлексії, здійснювати її як у письмовій (листи самоаналізу, звіти), так і в усній формі (обговорення, рефлексивні вправи, підсумкові заняття).
Графічне зображення моделі подано на рисунку.

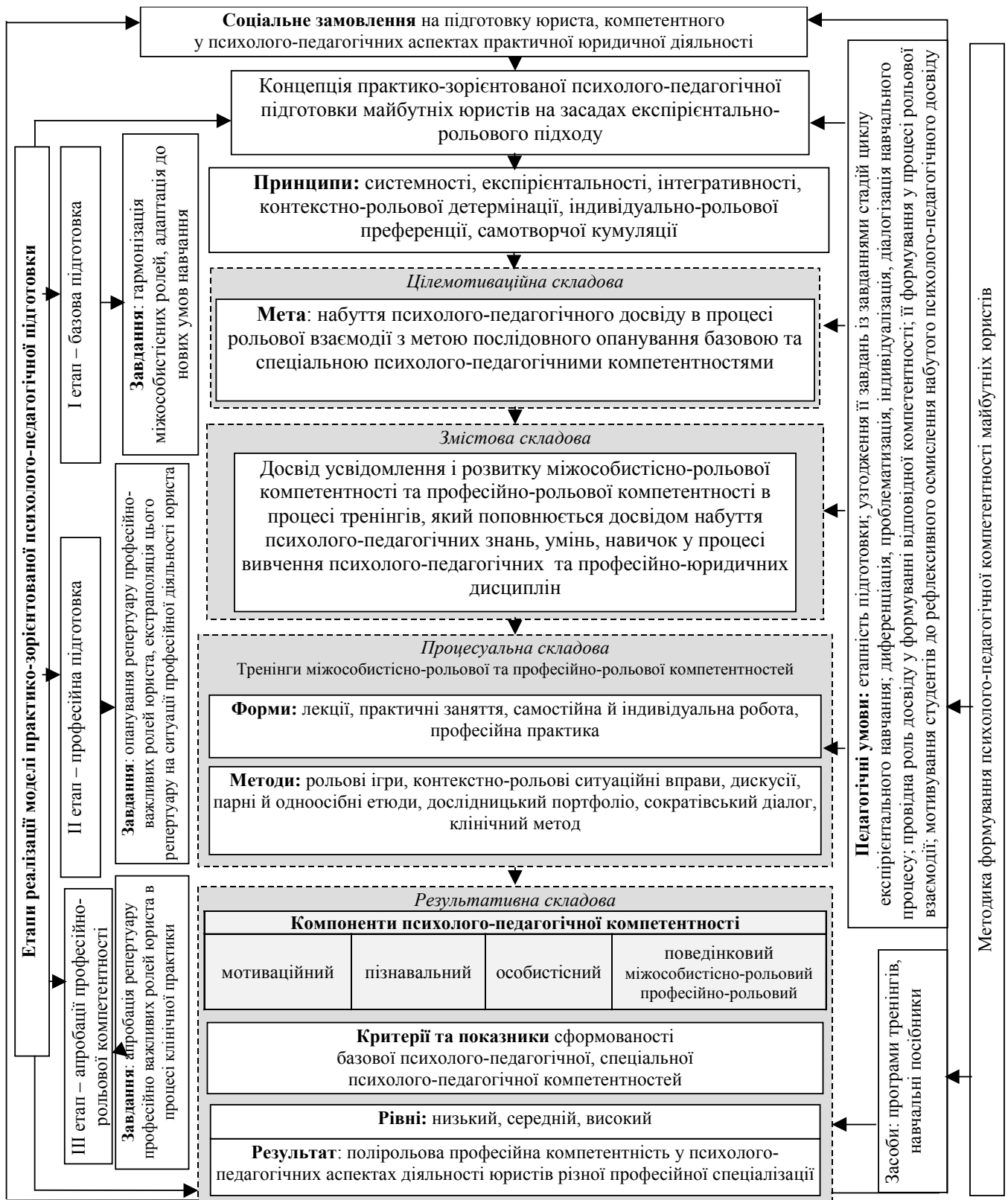

Рис. Модель практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів

Висновки. В основу моделі практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів покладено запропоновану нами концепція такої підготовки на засадах експерієнтально-рольового підходу. Основною метою і результатом такої підготовки є формування полірольової професійної компетентності майбутніх юристів, а до структурних складових належать цілемотиваційна, змістова, процесуальна та результативна, а також засоби й умови, необхідні для реалізації поставлених навчальних цілей. Ця модель має реалізовуватись на кожному етапі практико-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів, вирішуючи окремі завдання із формування компонентів психолого-педагогічної компетентності, у тому числі поведінкового, результатом сформованості якого виступає полірольова професійна компетентність майбутніх юристів.

Список використаної літератури

1. Котикова О.М. Зорієнтованість на практику як проблема формування змісту психолого-педагогічної підготовки / О.М. Котикова // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / М-во освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. – К., 2010. – Вип. 64. – С. 20–25.
2. Котикова О.М. Концептуальні орієнтири психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів / О.М. Котикова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2010. – № 9 (62). – С. 365–371.
3. Котикова О.М. Рольові технології у психолого-педагогічній підготовці майбутніх юристів на основі навчання через практику / О.М. Котикова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. Сер.: Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Вип. 27. – Ч. 1. – С. 140–148.
4. Котикова О.М. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів до виконання професійних ролей / О.М. Котикова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010. – Вип. 25. – С. 378–384.
5. Котикова О.М. Практико-зорієнтована психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів : монографія / О.М. Котикова. – К. : КНЕУ, 2010. – 343 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2012.

Котикова О.М. Модель практико-ориентированной психолого-педагогической подготовки будущих юристов

В статье раскрыта теоретическая модель психолого-педагогической подготовки будущих юристов на основе экспириентально-ролевого подхода. Определена цель такой подготовки, принципы и другие ключевые понятия.

Ключевые слова: *модель, психолого-педагогическая подготовка будущих юристов, экспириентально-ролевой подход, личностно-ролевая компетентность, профессионально-ролевая компетентность, полиролевая профессиональная направленность.*

Kotykova O. Model of practic oriented psychological and pedagogical training of future lawyers

The article describe the theoretical model of the psychological and pedagogical training of future lawyers, based on the experiential and role approach. The author describes the aim of such training, principles and other key concepts of such trainings.

Key words: *model, psychological and pedagogical training of future lawyers, experiential and role approach, personal role competency, professional role competency, polyrole professional orientation.*